

рішучість, вимогливість і, можливо, авторитарність пересилають імпульси її анімусу, тим самим повернувши її в психічний стан природної жіночості.

Висновки і перспективи подальших розробок. Зрозуміло, що потрібна подальша кропітка робота з несвідомими комплексами клієнтки, що її родинна мана-особистість доволі сильна, що несвідоме готує нові пастки в поточних побутових ситуаціях і той диктаторський сімейний режим, в якому вона вихована є родючим середовищем для інших неконтрольованих свідомістю проявів. Актуальним для аналізу залишається факт її подвійної невдалої вагітності, при цьому слід врахувати багатодітність її матері й численність її одружень. Не виключено, що тут негативний результат породжений несвідомим протестом на такий спосіб

життя. До того ж її гіпертрофований анімус надто змужніє відносини зі світом взагалі, в якому вона не сповна відчуває себе жінкою й можливо це частково блокує на психосоматичному рівні суто жіночу функцію – дітонародження. Таке припущення є цілком гіпотетичним і потребує подальшого дослідження.

Аналіз психічних процесів у сучасної жінки, при значних зсуваннях соціальних ролей і статусів, можливий в традиціях різних методологій психології. На мою думку, Юнгів підхід надзвичайно продуктивний в суспільстві, де міцні поняття престижу, моди, зірковості, успішності, особливості. Саме такі умови щомиті готові збудити в індивіді несвідомі комплекси і підмінити звичайну людяність на гіпертрофовану мана-особистість або її раба.

ЛІТЕРАТУРА

1. Одайник В. Психологія політики / Пер. с англ. К. Бутирина. – С-Пб.: "Ювента", 1996. – 382 с.
2. Юнг К.Г. О природі психе. Сборник / К.Г. Юнг / [Пер. с англ.]. – М.: "Рефл-бук"; К.: "Ваклер", 2002.

– 414 с.

3. Юнг К.Г. Очерки по аналитической психологии / К.Г. Юнг. – Мн.: ООО "Харвест", 2003. – 528 с.

Подано до редакції 11.03.13

УДК 378.06-057

Н. А. Сівак

СОЦІАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті проаналізовано наукові підходи до визначення сутності соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів як вимірюваного результату процесу соціалізації студентської молоді; обґрунтовано структуру соціальної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів, яка містить когнітивний, мотиваційний, поведінковий компоненти.

Ключові слова: соціалізація, соціальна компетентність, структура соціальної компетентності, студентська молодь, компоненти, результат соціалізації.

Постановка проблеми. Розвиток особистості в період політичних та економічних змін потребує реформування системи освіти, що відповідатиме сучасним міжнародним стандартам. Незаперечним є той факт, що освіта - це ключовий фактор руху вперед, успішного розквіту націй, держав та, зрештою, й кожної людини. Відтак, виникає потреба у створенні умов для виховання адекватної наявним реаліям, здатної відповідати новим життєвим контекстам, уміючої прогнозувати та формувати своє майбутнє на засадах стійкого розвитку, молоді людини. Для вирішення цих задач соціальної дійсності необхідним є визнання індивідуальності й неповторності кожної підростаючої особистості. Така гуманістична спрямованість вимог сьогодення потребує підготовки соціально компетентних педагогів.

Зважаючи на багатоаспектність у розгляді сутності соціалізації, існує багато думок щодо критеріїв, показників та рівнів зазначеного процесу. На нашу думку саме соціальна компетентність є результатом соціалізації студентської молоді вищих педагогічних

навчальних закладів.

У зв'язку з цим проблема соціалізації студентської молоді вищих педагогічних навчальних закладів стає пріоритетною в освіті.

Аналіз досліджень останніх років свідчить про зростання інтересу до процесу соціалізації особистості науковців світу. За останнє десятиліття різним питанням соціалізації студентів присвячено ряд дисертацій українських і російських учених: С. Савченко, Л. Дябел, І. Курліщук, Т. Лях, Г. Овчаренко, О. Севастьянова, В. Стрельцова та ін.

Проблема формування соціальної компетентності знайшла своє відображення у наукових доробках С. Архипової, С. Бахтеєвої, О. Бодальова, Л. Божович, Д. Гонди, М. Гончарової-Горянської, І. Зверєвої, М. Квейхаген, К. Скайе та ін.

Водночас у соціально-педагогічних працях, а також у практиці діяльності вищої школи неоднозначним є тлумачення змісту та тенденцій соціалізації студентів. Проведений аналіз фундаментальних концепцій та на-

прямів наукового вивчення проблеми соціалізації дає підстави стверджувати, що подальшого розв'язання потребують наявні суперечності між: важливістю забезпечення соціально-педагогічних умов соціалізації студентів у вищих навчальних закладах та недостатністю вітчизняних теоретико-прикладних досліджень цієї спрямованості; значним потенціалом вищих педагогічних навчальних закладів щодо соціалізації студентів і недостатнім упровадженням інноваційних технологій, форм і методів оптимізування цього процесу; суспільною потребою у формуванні соціально компетентних випускників вищих педагогічних навчальних закладів та недостатністю програмно-методичного забезпечення соціально-педагогічної діяльності у таких закладах.

Мета статті: розкриття сутності соціальної компетентності як результату соціалізації майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Поняття соціалізації, як ми зазначали, є досить спірним, багатограним та складним; за своїми змістовими характеристиками – це процес становлення особистості, реалізації людського в індивідові; процес формування вмінь, соціальних настанов, які відповідають соціальним ролям; процес засвоєння людиною зразків поведінки, психологічних механізмів, соціальних норм і цінностей, необхідних для ефективного функціонування індивіда в суспільстві; процес засвоєння та подальшого розвитку індивідом соціально-культурного досвіду: знань, норм, цінностей, традицій, трудових навичок, що накопичуються і передаються від покоління до покоління; процес включення індивіда в систему суспільних відносин і формування у нього соціальних якостей.

Соціальна компетентність, на нашу думку, репрезентує результат соціалізації студента під час фахової підготовки; цей результат підлягає кількісному окресленню в процесі експериментальної перевірки. У психолого-педагогічних дослідженнях результатом соціалізації часто вважають сукупність знань, умінь та навичок й особистісних якостей; знань, норм і цінностей; соціального досвіду і соціальних якостей; зразків поведінки. Ми вважаємо, що певною мірою до змісту поняття соціальної компетентності входять і знання, вміння та особистісні якості майбутнього фахівця, і зразки поведінки, і сукупність цінностей, тому соціальна компетентність виконує певним чином акумулятивну функцію і об'єднує зазначені результати соціалізації студентів.

Дослівно поняття компетентності співвідноситься з латинським "comprete", що означає знати, досягати, відповідати певному зразку та ін. [5, с. 432]. С. Бахтеева зазначає, що соціальна компетентність відтворює категоріальну сутність поняття компетентності за зазначеними показниками таким чином:

- знати – означає сукупність знань про оточуючий соціум;
- вміти – означає наявність умінь вільного та свідомого самовизначення – внутрішнього та зовнішнього;
- відповідати – означає мати відповідні характеристики за вимогами до особистості з боку соціуму [2, с. 18].

У соціально-педагогічній і психолого-педагогічній

науці проблема формування соціальної компетентності в структурі загальної життєвої компетентності особистості розглядається у роботах С. Архипової, Л. Божович, А. Гудзовської та ін. [1; 4; 7]. Учені пропонують розглядати соціальну компетентність як набуту здатність особистості гнучко орієнтуватися в змінних умовах соціального середовища та ефективно взаємодіяти з ним. При цьому соціальна компетентність передбачає наявність певного рівня особистісної компетентності; крім того, соціальна компетентність майбутнього педагога є багатоконпонентним утворенням і вмщує соціально-психологічну, соціально-професійну, соціально-комунікативну компетентність.

Структура соціальної компетентності по-різному представляється різними науковцями, й усталеного погляду серед різних науковців немає. Так, О. Прямікова вносить до структури соціальної компетентності дві альтернативні складові, необхідні індивіду для реалізації поставлених перед собою суспільних цілей: 1) усвідомлене особистістю і прийняте нею внаслідок міркувань і розуміння; 2) засвоєне особистістю на рівні стереотипів [12, с.40-41].

Ототожнюючи певним чином соціальну і життєву компетентність, О. Бодальов вважає провідними факторами її розвитку зовнішні (сім'ю, умови навчання і професійного розвитку, життєві труднощі, вплив оточення тощо) і вводить до структури соціальної компетентності соціальний інтелект та психологічну гнучкість [3].

У дослідженні М. Гончарової-Горяньської зміст соціальної компетентності визначається на основі таких положень: особистість виробляє певні стратегії для ефективної взаємодії з оточуючим соціумом та формує певні навички соціальної взаємодії; параметрами виміру соціальної компетентності є ситуативні прояви рівня її сформованості; якість поведінки соціально компетентної особистості визначається її поведінковими проявами в соціумі [6, с.72]. У дослідженні В. Слота та Х. Спанярда основним мірилом сформованості соціальної компетентності є наявність певних особистісних зобов'язань щодо соціуму; компетентність визначається науковцями як рівновага між соціальними завданнями, притаманними певному вікові, і сформованими навичками, які дають (або ж не дають) можливість виконати зазначені соціальні завдання [7, с. 69].

Зосередила увагу на критеріях соціально компетентної поведінки С. Нікітіна. Учена відносить до них здатність індивіда правильно розуміти очікування інших людей, враховувати їх права, детермінуючи їх поведінку соціальними вимогами та обмеженнями [10, с. 77].

Деякі науковці (К. Скайє, Д. Гонда, М. Квейхаген та ін.) пов'язують соціальну компетентність з життєвою, окреслюючи останню як вміння вдало обирати стратегію поведінки та самокритично підходити до власних успіхів та невдач [8, с. 22].

В інших роботах соціальна компетентність ідентифікується з соціальною зрілістю; так, А. Реан трактує соціальну зрілість як таку, що визначає досягнення найвищого розвитку системи знань про соціальну дійсність та місце особистості в ній [13, с.38]. Соці-

льна зрілість дозволяє особистості адекватно адаптуватися у змінних соціальних умовах.

У дослідженні М. Прокоф'євої соціальна зрілість окреслена різнобічно: як наслідок соціальної активності; як баланс між адаптацією людини в суспільстві й відособлення в ньому; як результат формування соціальних якостей, що визначають людину як суспільну істоту [11]. Дослідниця, крім того, пропонує вважати результатом процесу успішної соціалізації студента не соціальну компетентність чи зрілість, а соціалізованість [11, с. 202].

Виходячи з проаналізованих нами наукових праць, можна створити збірну структуру соціальної компетентності майбутнього фахівця, яка вміщує компоненти, що зазначаються в різноманітних дослідженнях:

- соціально-професійний, який характеризує ступінь підготовленості майбутнього фахівця до виконання ним професійних ролей після завершення навчання;
- соціально-комунікативний як показник сформованості необхідного рівня і якості комунікативних вмінь та навичок для підтримки й розвитку соціальних комунікацій;
- соціально-інтелектуальний – який визначає здатність майбутнього фахівця до орієнтації і взаємодії з соціумом, щоб уникнути соціального виключення та соціальних патологій, а також інтелектуальну лабільність;
- соціально-побутовий – як відображення рівня

володіння побутовими навичками, знання санітарно-гігієнічних норм, навички безпечної роботи з обладнанням та ін.;

- громадянський – знання основ нормативно-правових засад майбутньої професійної діяльності та життєдіяльності суспільства загалом;

- моральний – який відображає рівень сформованості певної сукупності ціннісних орієнтацій, зокрема професійних цінностей.

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми соціальної компетентності особистості, можемо сформулювати одне з базових визначень у нашому дослідженні. Соціальна компетентність студента вищого педагогічного навчального закладу – це комплексна характеристика особистості майбутнього педагога, яка визначає його здатність до гнучкої адаптації в змінних умовах соціально-професійного середовища вищого педагогічного навчального закладу та ефективної взаємодії із соціальним середовищем, а також комплексу особистісних якостей (цінностей, мотивів, ставлень до професійного становлення).

Розглядаючи категорію соціальної компетентності студента вищого педагогічного навчального закладу, ми виходимо з того, що соціальна компетентність загалом є результатом процесу соціалізації майбутнього фахівця у ВНЗ.

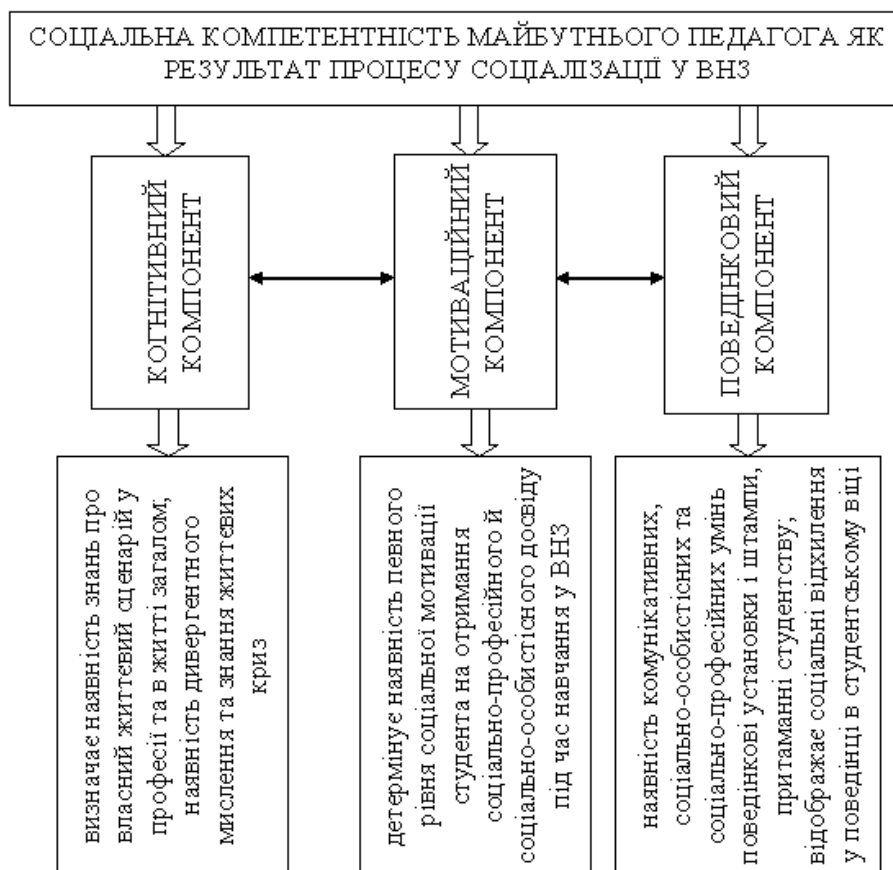

Рис. 1. Соціальна компетентність майбутнього педагога як результат процесу соціалізації у ВНЗ

Виходячи з сутності соціальної компетентності майбутнього фахівця, вчені пропонують різні варіанти структури соціальної компетентності. Так, С. Макаров вважає, що до зазначеної структури варто включити мотиваційно-особистісний, когнітивний, операційний компоненти [9]. У цій структурі С. Нікітіна вбачає мотиваційний, когнітивний, операційний, комунікативно-діяльнісний та рефлексивний компоненти [10, с. 80]. У структурі соціальної компетентності особистості, запропонованій В. Цветковим, є інтегративно-комунікативний, партисипативно-діяльнісний, організаційно-управлінський та регулятивно-захисний компоненти [16, с. 26-27]. Пропонує виокремлювати в названій структурі когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціально-ціннісну та поведінкову складові Л. Свірська [14].

Виходячи з того, що ми досліджуємо процес соціалізації особистості майбутнього педагога під час навчання у ВНЗ, ми пропонуємо включити до структури його соціальної компетентності такі компоненти (рис. 1):

- 1) когнітивний, який визначає наявність знань про власний життєвий сценарій у професії та в житті загалом; наявність дивергентного мислення та знання життєвих криз;
- 2) мотиваційний, що детермінує наявність певного рівня соціальної мотивації студента на отриман-

ня соціально-професійного й соціально-особистісного досвіду під час навчання у ВНЗ;

3) поведінковий, у межах якого нами розглядаються наявність комунікативних, соціально-особистісних та соціально-професійних умінь, поведінкові установки і штампи, притаманні студентству; крім того, цей компонент відображає соціальні відхилення у поведінці в студентському віці, які можуть виникати внаслідок некоректно засвоєного соціально схвалюваного досвіду.

Висновки. Отже, соціальна компетентність майбутнього педагога є результатом процесу його соціалізації у педагогічному ВНЗ. У структурі соціальної компетентності студента вищого педагогічного навчального закладу нами виокремлено такі складові: когнітивний (визначає рівень знань про власний життєвий сценарій у професії та в житті загалом); мотиваційний (детермінує наявність певного рівня соціальної мотивації студента на отримання соціально-професійного й соціально-особистісного досвіду під час навчання у ВНЗ); поведінковий (відображає наявність комунікативних, соціально-особистісних та соціально-професійних умінь, поведінкові установки і штампи, притаманні студентству, відображає соціальні відхилення у поведінці в студентському віці).

ЛІТЕРАТУРА

1. Архипова С.П. Професійна компетентність і професійність соціального працівника : сутність і шляхи розвитку / С. П. Архипова // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. – 2004. – № 2. – С. 7–12.
2. Бахтеєва С.С. Формирование социальной компетентности в процессе обучения иностранному языку в ВУЗе экономического профиля: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Бахтеєва Светлана Станиславовна. – Казань, 2001. – 174 с.
3. Бодалев А. А. Психология общения. Избранные психологические труды : монография / А. А. Бодалев. – М. : Просвещение, 1996. – 322 с.
4. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович. – М. : Психолого-социальный институт, 1995. – 412 с.
5. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2003. – 895 с.
6. Гончарові-Горянська М. Соціальна компетентність : поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів / М. Гончарові-Горянська // Рідна шк. – 2004. – № 7/8. – С. 70–78.
7. Гудзовская А.А. Социально-психологическое исследование становления социальной зрелости: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Гудзовская Алла Анатольевна. – Самара, 1998. – 186 с.
8. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков, Г. М. Несен. – К. : Богдана, 2003. – 520 с.
9. Кравченко А. И. Социология. Общий курс : учеб. пособ. для вузов / А. И. Кравченко. – М. : ПЕРСЕ; Логос, 2002. – 640 с.
10. Никитина С.В. Становление социальной компетентности старшеклассников современной общеобразовательной школы: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Никитина Светлана Владимировна. – Омск, 2004. – 214
11. Прокоф'єва М. Ю. Інтеграція навчальної і виховної роботи у вузі як чинник успішної соціалізації студентської молоді / М. Ю. Прокоф'єва // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 24. – С. 202–205.
12. Прямикова Е. В. Развитие социального мышления старшеклассников в процессе изучения общественных дисциплин: дисс. ... канд. социол. наук : 22.00.06 / Прямикова Елена Викторовна. – Екатеринбург, 2004. – 166 с.
13. Психология подростка / Реан А. А. – М. : Олма-пресс, 2003. – 432 с.
14. Свирская Л. Н. Организационно-педагогические условия становления начал ключевых компетентностей ребенка дошкольного возраста : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Социальная педагогика" / Л. Н. Свирская. – Великий Новгород, 2004. – 26 с.
15. Слот В. Нидерландская модель социальной помощи детям и подросткам, ориентированная на социальную компетенцию / В. Слот, Х. Спанярд // Вестн. психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. – 2000. – № 1. – С. 68–74.
16. Цветков В. В. Формирование социальной компетентности сельских школьников: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / В. В. Цветков. – Великий Новгород, 2002. – 155 с.

Подано до редакції 22.03.13